

ÇEVRE SORUNLARI EĞİTİMİNİN AMAÇLARI VE TEMEL İLKELERİ

Prof. Dr. Yahya AKYÜZ (*)

Günümüzde çevre sorunları giderek önem kazanmakta ve onların çözümünde eğitimin büyük bir rol oynayabileceği ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacıların belirttiği gibi, karmaşık her sosyal olayla karşılaştığımızda ilk tepkimiz eğitim'e gözlerimizi çevirmek, ondan sıkıntılarımızı gidermesini istemek biçiminde ortaya çıkmaktadır. Böyle yaparken, bizzat eğitimin, karşılaştığımız problemlerin kaynağında olup olmadığını çoğu kez araştırmayız. Aslında çevre sorunlarının büyümesi karşısında, eğitim sistemlerimiz, toplumun öteki kısım ve kurumları gibi, hazırlıksız yakalanmışlardır. Bugün, eğitim sistemlerimizin, çevrenin insanlara yönelttiği meydan okumaya karşı koymaya imkân verecek yeni algılama, düşünme ve eylem biçimleri geliştirilmesi gereklidir (1).

Eğitimin bu alanda oynayabileceği rolün önemi kabul edildiği içindir ki «çevre sorunlarına ilişkin eğitim» (éducation relative à l'environnement/environmental education) denen bir kavram geliştirilmeye çalışılmaktadır. Uluslararası ve ulusal bazı resmi belgelerde çevre sorunlarına ilişkin eğitimin (veya çevresel eğitimin) amaçları, ilkeleri belirlenmeye çalışılmakta, bu konuda düşünce ve görüşler geliştirilmektedir. Bunların en önemlilerini topluca ele almak yararlı olacaktır.

Çevre sorunlarına ilişkin ilk önemli uluslararası çalışma 5-16 Haziran 1972'de Birleşmiş Milletler Teşkilâtının Stockholm'de topladığı Konferanstır (2). Konferans bu alanda 26 ilke kararı ve çevre için faaliyet plânı niteliğinde 109 tavsiye kararı almıştır.

Stockholm Konferansının 19. ilke kararı çevre sorunları eğitimi ile ilgilidir ve şöyledir: «Genç kuşaklara ve yetişkinlere

(*) Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bölümü Öğretim Üyesi.

çevre sorunlarına ilişkin öğretimde bulunmak ve bunu yaparken çeşitli olanaklardan yoksun olanları gözönünde bulundurmamak esastır. Bu öğretimin amacı, kamuoyunu aydınlatmak ve bireylere, kuruluşlara ve topluluklara, bütün beşeri boyutları içinde, o çevrenin korunması ve iyileştirilmesine ilişkin sorumluluklarının bilincini kazandırmaktır. Kitle haberleşme araçlarının çevrenin bozulmasına katkıda bulunmaktan kaçınıp aksine, insanın her bakımdan gelişmesine imkân vermek için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi gereği üzerinde eğitimsel nitelikte haberler yayması da esastır.»

Stockholm Konferansının 96. tavsiye kararı ise, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının çeşitli kuruluşları ve özellikle Unesco'nun çevre sorunlarının eğitimine ilişkin ne gibi çalışmalarda bulunmaları gerektiği üzerinde durmakta ve bazı tavsiyelerde bulunmaktadır: Böylece, genç, yetişkin herkese hitap eden ve her öğretim düzeyini ve okul dışı faaliyetleri de kapsayan, çeşitli disiplinler (dersler) arası ve uluslararası bir eğitim programının esasları tesbit edilmeli ve genç yetişkin herkese, çevrelerini yönetme ve korumak için, kendi imkânları ölçüsünde yapabilecekleri basit faaliyetler tanıtılmalıdır. Bunun için de önce, çevre sorunlarına ilişkin eğitime yer veren eğitim sistemlerinin bir dökümü yapılmalıdır; bu sistemlere ilişkin haber alış verişi ve özellikle pedagojik deneyimlerin sonuçlarının duyurulması sağlanmalıdır; bu alandaki personel ve öğretmenlerin yetiştirilmesi ve hizmet içi eğitimleri ele alınmalıdır; her eğitim düzeyinde çevreye ilişkin yeni yöntem ve araçların bulunması ve denenmesi yoluna gidilmelidir.

Bu alanda Unesco'nun özel bir çaba harcadığını görüyoruz. Onun en son faaliyetlerinden biri Ekim 1975'te Belgrat'ta (Yugoslavya) düzenlenen çevre sorunları eğitimi toplantısıdır. Bu toplantının sonuç bildirisinde, çevre sorunları eğitiminin ulaşması gereken somut, belirgin amaçları aşağıdaki şekilde göstermiştir:

Bilinç kazandırma : Bireyleri ve grupları genel çevreye ve ona bağlı problemlere ilişkin bilinç kazanmaya ve onları bu konularda duyarlılık kazanmaya götürmek.

Bilgi verme : Bireyleri ve grupları, çevrenin tümüne ve konuyla ilgili problemlere ilişkin, insanın bu çevredeki yeri ve

önemli sorumluluğuna ilişkin temel bir anlayış kazanmaya götürmek.

Davranış kazandırma : Bireyleri ve grupları sosyal değerlerin özünü kavramaya, onları çevre için derin bir ilgi sahibi ve çevrenin korunması ve iyileştirilmesine kendi eylemleri ile katkıda bulunmak için açıkça hissedilen irade sahibi olmaya götürmek.

Yetenek kazandırma : Bireyleri ve grupları çevre sorunlarının çözümü için gerekli becerileri kazanmaya götürmek.

Değerlendirme yeteneği kazandırma : Bireyleri ve grupları, çevre ile ilgili önlemler ve programları, ekolojik, politik, ekonomik, sosyal, estetik ve eğitsel türden faktörlerle ilişkili olarak değerlendirme yapabilmeye götürmek.

Katılmayı sağlama : Bireyleri ve grupları kendi sorumluluklarının bilincine varmaya ve ortaya çıkan problemleri çözmek için gerekli önlemlerin alınması gerektiğinde onları çevre konusunda gecikmeden eyleme geçme zaruretinin bilincine varmaya götürmek (3).

Unesco'nun Ekim 1977'de Tiflis'te (Gürcistan-SSCB) topladığı çevre sorunları eğitimi ilk dünya hükümetlerarası konferansı bu alandaki en yeni ve önemli girişimlerden biridir. Bu konferansta bu tür eğitimin amaçları ve prensipleri daha ayrıntılı olarak saptanmıştır. Konferansın sonuç bildirisinde çevre sorunları eğitiminin genel amaçları (but's/goals) ile belirgin, somut amaçları (objectifs/objectives) birbirlerinden ayrı olarak verilmekte, sonra da temel ilkeleri (principes directeurs/guiding principles) açıklanmaktadır:

Çevre sorunları eğitiminin genel amaçları :

■ Kırsal ve kentsel yörelerde, ekonomik, sosyal, politik ve ekolojik sorunların birbirlerine bağımlı oluşunun ve bu durumun öneminin açıkça anlaşılmasına yardımcı olmak;

■ Herkese, çevreyi korumak ve iyileştirmek için gerekli olan bilgileri, değerleri, tutumu, aktif ilgi ve yeteneği kazanma olanağı vermek;

■ Bireyler, gruplar ve tümüyle toplumda çevreye ilişkin yeni davranış tipleri meydana getirmek.

Çevre sorunları eğitiminin belirgin, somut amaçları :

Bilinç kazandırma : Sosyal gruplar ve bireylerin, çevrenin tümüne ve ona bağlı problemlere ilişkin bilinç kazanmalarına ve onların bu sorunlara duyarlı hale gelmelerine yardım etmek.

Tutum kazandırma : Sosyal gruplar ve bireylerin, çevrenin iyileştirilmesi ve korunmasına aktif olarak katılabilmeleri için gerekli olan çevreye ilişkin değerlerin bilincini kazanmalarına ve çevreye ilgi duymalarına yardım etmek.

Yetenek kazandırma : Sosyal gruplar ve bireylerin, çevre sorunlarının belirlenmesi ve çözümünü için gerekli yetenek ve becerileri kazanmalarına yardım etmek.

Katılmayı sağlama : Sosyal gruplar ve bireylere, her düzeyde çevre sorunlarının çözümüne aktif olarak katkıda bulunma olanağı vermek.

Çevre sorunları eğitiminin temel ilkeleri :

Bu eğitim,

■ Çevreyi tümüyle, yani doğal yönleri ve insan tarafından meydana getirilen teknolojik ve sosyal yönlerinin (ekonomik, politik, teknolojik, tarihi ve kültürel, ahlâki, estetik) tümüyle gözönünde tutmalıdır;

■ Devamlı bir süreç olmalı, okul öncesinde başlayıp okulda ve daha sonra devam etmelidir;

■ Çevre sorunlarını bütünsel ve dengeli bir çerçeve içine yerleştirecek biçimde, her disiplinin imkânlarına başvurarak disiplinler arası bir yaklaşım benimsemelidir.

■ Öğrencilerin başka coğrafi bölgelerdeki çevre şartları hakkında fikir sahibi olmaları için temel çevre sorunlarını mahalli, ulusal, bölgesel ve uluslararası bakış açısından incelemelidir;

■ Tarihi bakış açısını gözönünde tutmakla birlikte çevrenin şimdiki ve gelecek durumlarına yönelik olmalıdır;

■ Çevre sorunlarının ortaya çıkmasını önlemek ve onları çözmek için mahalli, ulusal ve uluslararası bir işbirliğinin değeri ve gereği üzerinde ısrarla durmalıdır;

■ Sistemli biçimde, gelişme ve büyüme plânlarını çevre açısından incelemelidir.

■ Öğrencilerin, kendi öğrenme deneyimlerinin planlanmasına katkıda bulunmalarını sağlamalı ve onlara, kararlar alma ve bunun sonuçlarını kabul etme imkânı vermelidir.

■ Her yaştaki öğrenciler için, çevreye duyarlılık kazanma, bilgi edinme, problem çözme yeteneği kazanma ve değerlerin açık biçimde anlaşılması arasında ilişki kurmalı, özellikle küçük yaştakilerin kendi topluluklarında ortaya çıkan çevre sorunlarına duyarlı hale getirilmelerine en fazla önemi vermelidir;

■ Çevre sorunlarının karmaşıklığını vurgulamalı ve böylece onların çözümünü için gerekli eleştiri zihniyetini ve yetenekleri geliştirmenin zarureti açıkça göstermelidir;

■ Çevreye ilişkin bilgileri yaymak ve toplamak için çeşitli eğitimsel çevrelerden ve çeşitli yöntemlerden yararlanmalı ve pratik faaliyetler ve kişisel deneyimlerin önemini uygun biçimde ortaya koymalıdır (4).

Bazı ülkelerde çevre sorunları eğitiminin amaçlarının neler olması gerektiği konusunda ileri sürülen görüşler ve alınan kararlara da bazı örnekler verelim:

A.B.D.'nin Çevresel Eğitim Kanununda (1970) bu eğitim şöyle tanımlanır: «Bu eğitim, insanın doğal ve onun kendi meydana getirdiği çevre arasındaki ilişkisine yönelmiş eğitimidir ve bir taraftan nüfus bilimi, kirlenme, kaynakların dağılımı ve tükenmesi, koruma, ulaşım, teknoloji, kentsel veya kırsal çevrenin düzenlenmesi, öte yandan tüm beşeri çevre arasındaki ilişkileri konu alır.» (5).

Afrikalı eğitimci ve öğretmenlerin Kenya'da yaptıkları bir toplantıda (1968) çevre sorunları eğitiminin amacı, «bütünlüğü içinde ele alınan sosyal ve fiziki çevrenin gelişimi, doğal ve insanın meydana getirdiği kaynaklar hakkında ve bu kaynakların kalkınma için rasyonel kullanılması ve korunması hakkında bilgi ve bilinç kazandırmak» şeklinde ifade edilmiştir (6).

Nihayet, Finlandiya'da yapılan bir seminerde (1974), çevre sorunları eğitiminin bazı prensipleri şöyle tesbit edilmiştir:

■ Çevre sorunları eğitimi, her düşünce ve her faaliyetin, başka deyimle kültürün ayrılmaz bir parçasıdır; insanlığın ve tabiatın başka yönlerinin idamesini sağlamak ilkesini benimsemiştir.

■ Yaşamın idamesini sağlama çabaları bütünsel özellik taşır ve bunlar matematik, fizik ve doğa bilimleri ile teknoloji, tarih ve topluma ilişkin bilgilere sahip olmayı ve bu bilgilerin analiz ve senteziyle yeni çalışmalar yapmayı tasarlamaya imkân verecek zihni araçlara sahip olmayı gerektirir (7).

KAYNAKLAR

- (1) Tendances de l'éducation relative à l'environnement, Unesco (Paris), 1977, (Introduction: J.L. Aldrich-A.M. Blackburn, s. 10)
- (2) Rapport de la Conférence des Nations Unies sur l'Environnement (Stockholm, 5-16 Juin 1972), New York, 1973.
- (3) Tendances de l'éducation ..., s. 31-32.
- (4) Connexion (Unesco), Janvier 1978, No 1.
- (5) Tendances de l'éducation ..., s. 28.
- (6) Aynı kaynak, s. 29.
- (7) Aynı kaynak, s. 29.

R E S U M E

LES BUTS ET LES PRINCIPES DE L'ÉDUCATION RELATIVE
A L'ENVIRONNEMENT

De nos jours, on s'accorde à reconnaître l'importance des problèmes de l'environnement dans tous les niveaux, national, régional et international. On reconnaît aussi que l'éducation peut et doit jouer un rôle capital pour résoudre ces problèmes. Aussi réclame-t-on le développement d'une éducation relative à l'environnement et la révision des systèmes d'enseignement dans ce sens.

En effet, comme le soulignent deux chercheurs, «en prenant davantage conscience des problèmes de l'environnement, nous nous sommes mis à envisager le genre d'opérations éducatives auxquelles il nous faudrait avoir recours. Comme dans toute situation sociale complexe, notre premier réflexe est de nous tourner vers l'éducation pour résoudre les préoccupations de l'heure, sans trop nous soucier de savoir si l'éducation ne serait pas à l'origine du problème qui nous préoccupe. Tout comme le reste de la société, nos systèmes éducatifs ont été pris au dépourvu par le déclin de la qualité de l'environnement. Or, il est clair que, face au défi que le milieu porte à l'homme, l'éducation doit épouser de nouveaux modes de percevoir et d'agir pour ce qui est de l'éducation relative à l'environnement.» (Aldrich et Blackburn, dans le livre intitulé «Tendances de l'éducation relative à l'environnement», Unesco, 1977, p. 10)

Dans notre article, nous cherchons à mettre en évidence, d'après quelques documents internationaux, les buts, objectifs et principes de l'éducation relative à l'environnement. Ainsi, par exemple, d'après la déclaration de Tbilissi (1977, Unesco), l'objectif fondamental de cette éducation est d'amener les individus et les collectivités à saisir la complexité de l'environnement, tant naturel que créé par l'humanité — complexité qui tient à l'interaction de ses aspects biologiques, physiques,

sociaux, économiques et culturels — ainsi qu'à acquérir les connaissances, les valeurs, les comportements et les compétences pratiques nécessaires pour participer de façon responsable et efficace à la prévention et à la gestion de la qualité de l'environnement. Pour remplir ces fonctions, l'éducation relative à l'environnement devra chercher à lier plus étroitement les processus éducatifs et la réalité, en structurant ses activités autour des problèmes d'environnement qui se posent concrètement à certaines communautés, et à analyser ces problèmes en se plaçant dans une perspective interdisciplinaire et globale qui en permette une compréhension adéquate.